

Уилърд ван Орман Куайн

ОНТОЛОГИЧЕСКАТА ОТНОСИТЕЛНОСТ (1968)

На основата на две лекции със същото заглавие, прочетени в Колумбийския университет през март 1968 г. С тях се открива поредицата лекции в чест на Джон Дюи в Колумбийския университет. Първа публикация, по която е направен и този превод: W.V.O. Quine. *Ontological Relativity*. In: *The Journal of Philosophy*. Vol. 65 (1968), No. 4 (April), 185–212.

I. [...]

Теорията на копията в различните си форми стои по-близо до основната философска традиция и до представата на всекидневното мислене днес. Безкритичната семантика е митът за някакъв музей, в който експонатите са смислите, а думите са табелките. Преминаването от един език към друг означава смяна на табелките. А главното натуралистко възражение срещу този възглед не е възражение към смислите поради това, че са образувания на ума, въпреки че може да се възрази и това. Главното възражение си остава, дори да приемем означените експонати не за идеи на ума, а за платонистки идеи или дори за конкретни обекти на обозначаване. Семантиката бива опорочена от пагубен ментализъм винаги, когато разглеждаме семантиката на един човек като някак си определена в ума му извън това, което може да се съдържа в предразположенията му към външно поведение. Самите факти относно смисъла, а не обектите, които се мислят чрез този смисъл, трябва да бъдат схванати в понятията на поведението. [...]

Когато, като Дюи, се обръщаме по този начин към натуралистичен възглед за езика и бихейвиористки възглед за смисъла, това, от което се отказваме, не е просто музейният образ за речта. Ние се отказваме от увереността в една предопределеност. От гледна точка на музейния мит думите и изреченията на един език имат точно определен смисъл. За да открием смислите на думите на един туземец, може да се наложи да наблюдаваме поведението му, но все пак смислите на думите се смятат за определени в *ума* на туземеца, неговия умствен музей, дори в случаи, когато поведенските критерии са безсилни да ни ги открият. Ако, от друга страна, като Дуи признаем, че „смисълът...е преди всичко свойство на поведението“, ние признаваме, че няма смисли, нито съвпадение на смисъла, нито разлика по смисъл извън това, което се съдържа в предразположението на хората към външно поведение. За натурализма въпросът дали два израза имат един и същ или различен смисъл няма определен отговор, известен или не, освен доколкото отговорът може по принцип да се реши от предразположенията на хората, известни или не. Ако по този критерий има неопределени случаи, толкова по-зле за терминологията на смисъла и съвпадението на смисли.

За да видим какво ще представлява такава неопределеност, представете си, че на един език, много отдалечен от английския, има израз, който с еднакво основание може да се преведе на английски по два начина, различаващи се по смисъл на английски. Не говоря за двусмислие в самия туземец език. Допускам, че една и съща употреба на израза в туземния език може да се преведе и по двата начина на английски, като всяка от тях бива адаптирана чрез компенсирани нагаждания в превода на други думи. Да предположим, че и двата превода заедно с тези нагаждания във всеки от случаите съответстват еднакво добре на цялото наблюдаемо поведение от страна на говорещите на чуждия език и на говорещите английски. Да предположим, че те са в свършено съответствие не само с действително наблюдаваното поведение, а с всички предразположения за поведение от страна на всички говорещи. Съгласно тези допускания никога няма да е възможно да се разбере за един от тези преводи, че той е бил правилният, а другият погрешен. Все пак, ако музейният мит беше верен, щеше да има прави и неправии по този въпрос; просто ние не бихме могли никога да разберем това, тъй като сме лишени от достъп до музея. От друга страна, погледнете на езика натуралистки и ще трябва да схванете понятието за съвпадение на смисъла в този случай просто като безсмислица. [...]

Един изкуствен пример, който съм използвал другаде¹, е свързан с факта, че един цял заек е налице тогава и само тогава, когато е налице неотделена част от заек; също и тогава, и само тогава, когато е налице стадий от съществуването на заек във времето. Ако се питаме дали да преведем туземния израз „гавагай“ като „заек“ или като „неотделена част от заек“, или като „заек-стадий“, никога не можем да решим въпроса просто чрез посочване – т. е. като искаме многократно от един туземец да изрази съгласие или несъгласие с думата „гавагай“ при наличие на подходящи дразнения. [...]

¹ W. V. O. Quine. *Word and Object*. MIT Pr. Cambr., Mass., 1960, §12 (б. а.).

Затруднението с „гавагай“ е такова: къде свършва един гавагай и започва друг. Единствената разлика между зайците, неотделените части от заек и зайците-стадии е в разграничаването им като индивиди. Ако вземете изцяло разпръснатата част от пространствено-времевия свят, която се състои от зайци, и тази, която се състои от неотделени части от зайци, а също и тази, която се състои от зайци-стадии, получавате една и съща разпръсната част от света във всеки от трите случая. Единствената разлика е в начина, по който я разделяте вътрешно. А как да я разделите, е нещо, което посочването или простото излагане на дразнения, колкото и упорито да се повтарят, не могат да ви научат.

Така да разгледаме по-специално проблема за избора между „заек“ и „неотделена част от заек“ като превод на „гавагай“. Никоя дума от туземния език не може да се знае, ако не сме взели решение по отношение на някаква работна хипотеза кои думи или жестове от туземния език да се разбират като съгласие и несъгласие в отговор на посочванията и въпросите ни. Но проблемът е, че винаги, когато посочваме различни части на заека, дори понякога закривайки останалата част от заека, ние всеки път посочваме също заека. Когато, обратно, показваме целия заек с широк жест, който го обгръща, ние пак посочваме множество части на заек. И отбележете, че дори не разполагаме с туземен аналог на окончанието за множествено число, когато питаме: „Гавагай?“. Ясно е, че на това ниво не може да се търси дори пробно решение на дилемата „заек“ – „неотделена част от заек“.

Как ще вземем решение в последна сметка? Беглото ми споменаване на окончанието за множествено число е част от отговора. Определянето на термините, които обозначават различни обекти в английския, е свързано с комплекс от взаимно свързани граматически частици и конструкции: окончания за множествено число, местоимения, числителни, „е“ в смисъл на твърдение и неговите адаптации „същия“ и „друг“. [...] Ако можехме да попитаме туземеца на неговия език „Този *гавагай* същият ли е като онзи?“, извършвайки същевременно множество съответни посочвания, тогава наистина щяхме да сме близо до избора между „заек“, „неотделена част от заек“ и „заек-стадий“. И, разбира се, лингвистът след време ще достигне етапа, на който ще може да формулира нещо, което би трябвало да изразява този въпрос. Той ще разработи система за превеждане в контекст на нашите думи в множествено число, местоимения, числителни, думи за твърдение и свързаните с тях езикови средства от английски на туземния език. Той ще разработи такава система чрез абстрахиране и хипотези. Той извлича частици и конструкции от изреченията на туземния език и се опитва да ги асоциира по различни начини с английски частици и конструкции. Колкото повече обстоятелствата на употреба на туземните и асоциираните с тях английски изречения изглеждат съвпадащи, толкова повече се утвърждава увереността на лингвиста в тези преводачески хипотези – които аз наричам *аналитични хипотези*².

Но изглежда, че този метод, който е похвален на практика и е най-добрият, на който можем да се надяваме, не премахва по принцип неопределеността на избора между „заек“, „неотделена част от заек“ и „заек-стадий“. Защото, ако една добре действаща тотална система от аналитични хипотези позволява някакъв туземен израз да се преведе като „е същият като“, може друга също толкова добре действаща, но систематично различаваща се от нея система да превежда този туземен израз с нещо като „е част от същото нещо като“. Тогава, ако се опитаме на туземния език да поставим въпроса „Този *гавагай* същият ли е като онзи?“, въпросът ни би могъл да бъде също „Този *гавагай* част от същото нещо като онзи ли е?“. В такъв случай съгласието на туземеца не е обективен довод за превода на „гавагай“ като „заек“, а не като „неотделена част от заек“ или „заек-стадий“.

[...] Можем да преведем „гавагай“ като „заек“, като „неотделена част от заек“ или като „заек-стадий“ благодарение на някакви компенсирани нагаждания в превода на придружаващите го туземни изрази. Други нагаждания все още биха могли да приспособят превода на „гавагай“ като „заешкост“ или по други начини. Смятам това за правдоподобно поради зависимостта от по-обширна структура и контекстуалния характер на всички съображения, които биха могли да ни водят към туземните преводи на английския комплекс от взаимно свързани средства за обособяване на индивидите. Както изглежда, неизбежно е съществуването на твърде различни системи от избори, като всички те са съобразени с всички предразположения към словесно поведение от страна на всички говорещи. [...]

[...] Това, което остава неопределено в този изкуствен пример, не е просто съдържанието на понятието, а обемът му; референтът. Бележките ми за неопределеността започнаха с поставянето под съмнение на съпадението на смисъла. Аз предложих да си представим „израз, който с еднакво основание може да се преведе на английски по два начина, различаващи се по смисъл на английски“. Без съмнение съпадението на смисъла е неясно понятие, което многократно е било критикувано. За

² *Word and Object*, §15 [...] (б. а.).

два предиката с един и същ обем никога не е било ясно кога да се каже, че имат един и същ смисъл и кога не; това е старата гатанка за двуногите без пера и разумните животни или за равнобъгълните и равностранныите триъгълници. Референтът, обемът се смята за това, което е установено; смисълът, съдържанието на понятието – за неустановеното. Неопределеността на превода, пред която сме изправени сега обаче, засяга еднакво обема и съдържанието. Термините „заек“, „неотделена част от заек“ и „заек-стадий“ се различават не само по смисъл; те важат за различни предмети. Самият референт се оказва неразгадаем с помощта на поведението.

В ограничените рамки на собствения ни език можем да продължим, както винаги, да смятаме изказванията за обема за по-ясни от тези за съдържанието. Защото неопределеността на „заек“, „заек-стадий“ и т. н. идва само от свързаната с нея неопределеност на превода на английския апарат за обособяване на индивидите – съставен от местоимения, множественото число, тълкуването, числителните и т. н.. Няма да се сблъскаме с такава неопределеност, докато разглеждаме този апарат като даден и неизменен. При наличието на този апарат загадката за обема не съществува; термините имат един и същ обем, когато важат за едни и същи неща. На равнището на радикалния превод, от друга страна, самият обем се превръща в загадка. [...]

II. [...]

Сега трябва да се забележи, че [...] обръщането към език, много отдалечен от нашия, всъщност не беше съществено. Като размислим по-дълбоко, радикалният превод започва у дома. Трябва ли да отъждествяваме думите на английски на съседа си със същите поредици от фонемни в собствената ни уста? Без съмнение не; защото понякога ние не ги отъждествяваме. Понякога ние решаваме, че е в интерес на общуването да приемем, че употребата на някоя дума като „хладно“, „квадратно“ или „дано“ от съседа ни се различава от нашата, така че превеждаме тази негова дума с друга последователност от фонемни в нашия идиолект. Обикновеното ни правило за превод у дома наистина е хомофоничното, което просто съпоставя на всяка поредица от фонемни самата нея; но все пак ние винаги сме готови да смесим хомофонията с това, което Нийл Уилсън е нарекъл „принцип на съпричастията“ [principle of charity]³. Ние сме готови от време навреме да изтъкуваме една дума на съседа си хетерофонично, ако в това виждаме начин да направим изказването му по-малко абсурдно. [...]

[...] Загадката на референта може да се пренесе още по-близо у дома, отколкото в случая със съседа; можем да я приложим към самите себе си. Ако има смисъл да кажа дори за себе си, че говоря за зайци [...], а не за зайци-стадии, трябва да има не по-малко смисъл да го кажа за някой друг. В края на краищата, както подчертава Дуи, не съществува личен език.

Тези маневри като че ли ни водят до абсурдната позиция, че няма разлика от никаква гледна точка, интерлингвистична или интралингвистична, обективна или субективна, между обозначаването на зайци и обозначаването на зайци-стадии; [...]. Без съмнение това е абсурдно, защото то би означавало, че няма разлика между заека и всяка от неговите части или стадията му [...]. Отношението знак–референт сега като че ли се превръща в безсмислица не само при радикалния превод, а и в родния език.

За да излезем от това затруднение, да започнем с това да си представим с какво разполагаме у дома, в собствения си език – всичките му предикати и помощни средства. Този речник съдържа „заек“, „част от заек“, „заек-стадий“ [...]; също и двуместните предикати за тълкуване и разлика и други логически частици. С тяхна помощ ние можем да кажем с толкова много думи, че [...] това е заек, а онова част от заек, че това и онова са един и същ заек, а това и онова – различни части. *Точно с тези думи.* Тази мрежа от термини и предикати и помощни средства е, на езика на относителността, нашата отправна или координатна система. По отношение на *нея* можем смислено да говорим за зайци и части [...], като различаваме едните от другите, и действително го правим. По-нататък, както в предходните параграфи, да разгледаме алтернативни обозначения за привичните ни термини. Започваме да проумяваме, че едно генерално и остроумно разместване на тези обозначения заедно с компенсиращи нагаждания в интерпретациите на помощните частици, може все пак да се окаже в съответствие с всички съществуващи речеви предразположения. Това беше загадката на референта, приложена към нас самите. Чудесно; отношението знак–референт е безсмислица, ако не е отнесено към някаква координатна система. В този принцип на относителността се крие решението на нашето затруднение.

Безсмислено е да се пита изобщо дали нашите термини „заек“, „част от заек“ [...] и т. н. действително означават съответно зайци, части от зайци [...] и т. н., а не някакви остроумно разместени обозначения. Безсмислено е този въпрос да се задава абсолютно; ние можем да го

³ N.L. Wilson. *Substances without Substrata*. In: *Review of Metaphysics*. Vol. 12 (1959), No.4 (June), 532 (б. а.).

поставим смислено само по отношение на някакъв фонен език. Когато питаме „Зак“ действително ли обозначава зайците“, някой може да ни отвърне с въпроса: „В какъв смисъл на „зайци“ да обозначава зайците?“ и с това да постави началото на един регрес; и имаме нужда от фонен език, за да отстъпим в него. Фоненият език придава смисъл на въпроса, макар и само относителен смисъл; смисъл по отношение на свой ред на този фонен език. Да се пита за референта в по-абсолютен смисъл би било все едно да се изисква абсолютно положение или абсолютна скорост, вместо положение или скорост по отношение на дадена отправна система. Това също много прилича на въпроса дали нашият съсед не вижда по систематичен начин всичко обърнато с главата надолу или със съответно разменени цветове, което никога не може да се установи.

Нуждаем се, както казах, от фонен език, за да отстъпим в него. Стигнахме ли до регрес в безкрайност? Ако въпроси за референта от вида, който разглеждаме, имат смисъл само по отношение на някакъв фонен език, тогава очевидно въпросите за референта във фонения език на свой ред имат смисъл само по отношение на друг фонен език. В тази формулировка ситуацията изглежда отчайваща, но в действителност тя малко се различава от въпросите за положението и скоростта. Когато са ни дадени положението и скоростта по отношение на определена координатна система, винаги можем да питаме отново за началното положение и ориентацията на координатните J оси; и няма край поредицата от нови координатни системи, които могат да се приведат в отговор на получената по този начин поредица от въпроси.

На практика, разбира се, ние приключваме регреса на координатните системи с нещо от рода на посочването. И на практика ние приключваме регреса на фонените езици при обсъждането на референтното отношение, като се оттегляме в майчиния си език и приемаме неговите думи без въпроси.

Много добре; в случая с положението и скоростта на практика посочването прекъсва регреса. Но как стои въпросът с положението и скоростта независимо от практиката? Какво става с регреса тогава? Отговорът, разбира се, е релационната теория за пространството; няма абсолютно положение или скорост; съществуват само отношенията на координатните системи една спрямо друга и в крайна сметка на предметите един спрямо друг. И смятам, че аналогичният въпрос за референта изисква аналогичен отговор, една релационна теория за това какво са обектите на теориите. Това, което има смисъл да се каже, е не какво са обектите на една теория, абсолютно казано, а как една теория за някакви обекти може да се интерпретира или реинтерпретира в друга.